

مجموعه حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام و موقوفات آن

مهدی بختیاری^۱

چکیده:

حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام، ملقب به سید الکریم با کنیه ابوالقاسم می باشد که نسب وی با چهار واسطه به امام حسن مجتبی علیه السلام می رسد.

در مجموعه حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام، دو مقبره دیگر، به نام بقعه امامزاده حمزه علیه السلام و بقعه امامزاده طاهر علیه السلام، وجود دارد. این مکان مقدس از گذشته تا امروزه مورد توجه اهالی و زائرین و پادشاهان بوده است و در دوره های مختلف تعمیرات یا بناهای الحاقی به آن افزوده شده است. در این مقاله ابتدا به معرفی بخش های مختلف این مجموعه از لحاظ هنر و معماری و سپس به بررسی موقوفات آن پرداخته می شود.

کلید واژه ها:

حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام، شهر ری، امامزاده حمزه علیه السلام، امامزاده طاهر علیه السلام، موقوفات.

حرم حضرت عبدالعظیم حسنی و امامزاده حمزه و امام زاده طاهر علیهما السلام

مقدمه

شهر معتبر در اقلیم شرق اسلام به شمار می‌رفت تا جایی که نویسنده کتاب احسن التقاسیم آن را عروس شهرها و سکه جهان اسلام نامیده است. ری پس از فراز و نشیب‌های فراوانی که در طول تاریخ پشت سر گذاشت در سال ۶۱۷ هـ.ق توسط مغولان به طور کامل تخریب شده است. هر چند از زمان صفویه به بعد این شهر بزرگ، جمعیتی را در خود دید و رونق گرفت اما هرگز به عظمت گذشته خود دست نیافت.^۴

منطقه ری در جنوب شهر تهران و در منطقه ۲۰ شهرداری تهران قرار دارد و در ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی واقع شده است.^۲ قدمت تاریخی این منطقه به ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد می‌رسد و نام ری در کتب تاریخی به صورت «راگس»، «گرغه»، «رگا»، «رغ»، «رک» و «ری» ذکر شده است.^۳ در دوره اسلامی، ری یکی از سه

۱۳۸

بقاع متبرکه

و موقوفات آن

مجموعه حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام

جده مادری وی لبابه از بنی هاشم و دختر عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب است. لبابه ابتدا همسر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود که پس از شهادت ایشان به همسری زید بن امام حسن علیه السلام در آمد و از وی حسن الامیر به دنیا آمد.^۵

تاریخچه حرم مطهر حضرت عبدالعظیم علیه السلام

بنای اولیه حضرت عبدالعظیم علیه السلام، در مسجد شجره ری، در بدو وفات آن

این منطقه دارای آثار تاریخی و مذهبی بسیاری است که مهم‌ترین آن مجموعه حضرت عبدالعظیم علیه السلام می‌باشد که در این مقاله مورد مطالعه و پژوهش قرار داده شده است.

شجره طیبه حضرت عبدالعظیم علیه السلام

نسب حضرت عبدالعظیم علیه السلام با چهار واسطه به امام حسن مجتبی علیه السلام منتهی می‌شود: حضرت عبدالعظیم بن عبدالله بن علی بن حسن الامیر بن زید بن امام حسن مجتبی علیه السلام.

حرم حضرت عبدالعظیم حسنی و امامزاده حمزه و امام زاده طاهر علیه السلام تصویر قدیمی

حضرت، ساخته شده است، زیرا اکثر مورخان وجود مزاری را در سنه ۲۵۲ هـ.ق در ری ثبت نموده‌اند.

نخستین ساختمان بقعه در نیمه دوم قرن سوم هجری توسط محمد بن زید داعی علوی تعمیر اساسی یافت و درگاه این بنا نخست به امر پادشاهان آل بویه و سپس به همت مجدالملک قمی وزیر برکیارق در فواصل ۴۸۰ تا ۴۹۰ هـ.ق آذین بندی گردیده است. در سال ۱۳۴۷ هـ.ق هنگام تعمیر و تزیین رواق شمالی آستان، آثار سردر قدیمی با کتیبه‌های کوفی بسیار شیوا و آجرکاری‌های بسیار زیبای دوره سلجوقی در جوانب سردر کنونی پدیدار گردید و کتیبه آن به نام سید شمس الدین محمد الملک مشی الدوله ابوالفضل اسعد بن موسی نمودار شد. می‌توان گفت: ساخت بنای حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام از سال ۲۵۲ هـ.ق شروع و در دوره‌های بعد به خصوص سلجوقی، صفوی، قاجار و در دوره جمهوری مقدس اسلامی الحاقاتی به آن افزوده شده است.

توصیف معماری

مجموعه حضرت عبدالعظیم علیه السلام از بخش‌های گوناگون تشکیل گردیده که به توصیف هر یک از آنها می‌پردازیم:

صحن‌های حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام

حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام دارای سه صحن می‌باشد:

الف) صحن بزرگ: این صحن در قسمت شمالی حرم مطهر قرار دارد و امروزه محل تردد و ورود زائران می‌باشد. این صحن در زمان ناصرالدین شاه بنا شده و از طرف شمال به بازار و از جنوب به حرم و از طرف غرب به باغ طوطی و صحن غربی راه دارد.

ب) صحن باغ طوطی: محل این صحن قبلاً مدرسه دینیه بوده و طلاب علوم دینی در آن تحصیل می‌کرده‌اند. بانی مدرسه محمد ابراهیم امین السلطان بوده است. این مدرسه در تاریخ ۱۲۹۹ قمری دایر بوده و کتابخانه هم داشته که در سال‌های بعد مدرسه تعطیل

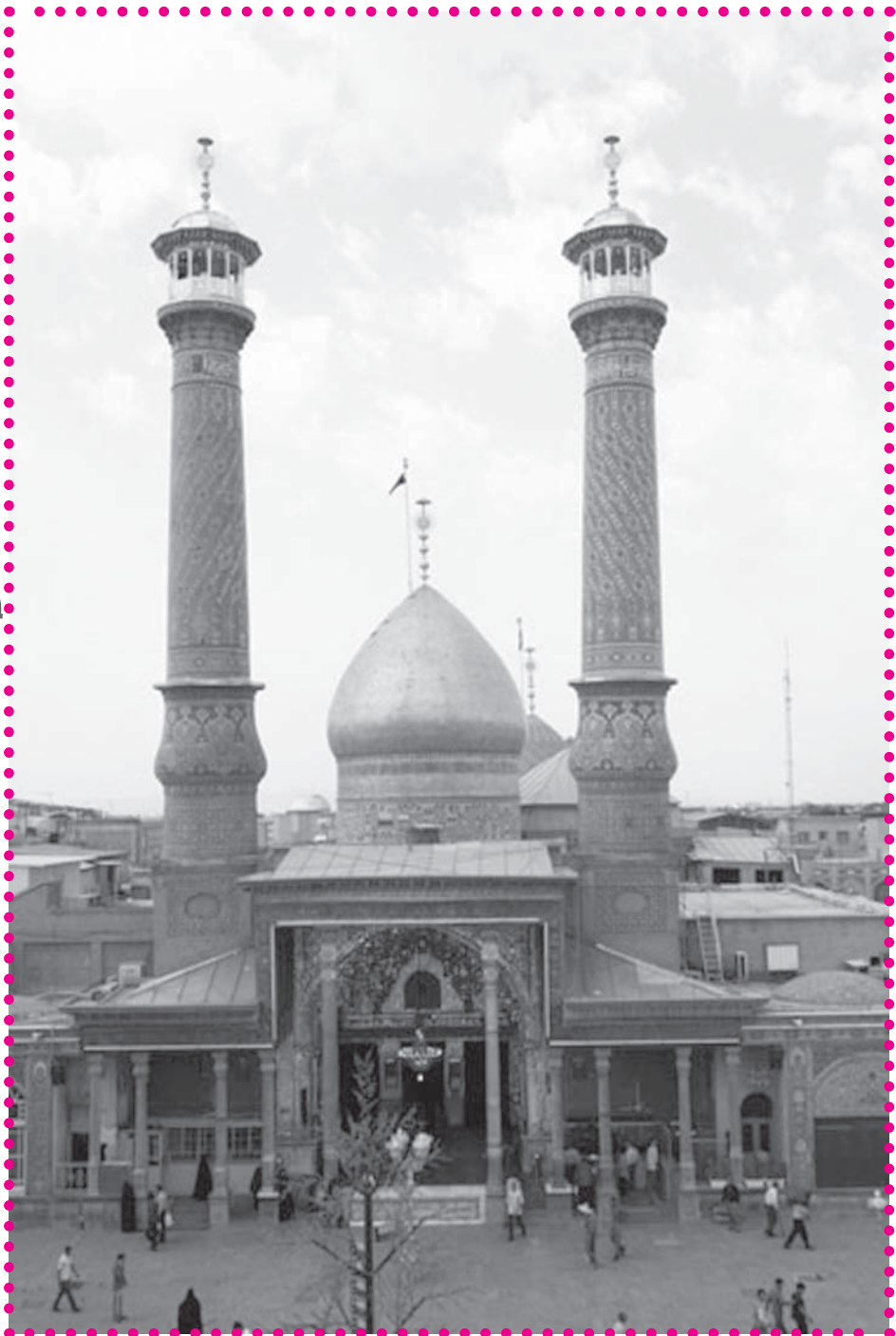
وقف میراث جاویدان

شماره ۸۴ زمستان ۱۳۹۲

۱۴۱

صحن شمالی (عتیق)

می‌گردد و حجره‌های آن تبدیل به مقبره می‌شود.

ج) صحن غربی: این صحن به دلیل قرار گرفتن قبر ناصر الدین شاه قاجار در این صحن، در گذشته به نام صحن ناصری مشهور بود ولی اکنون به نام صحن آیت الله کاشانی نام‌گذاری شده است.

ایوان شمالی و مناره های آن

این ایوان در زمان قاجاریه توسط میرزا آقاخان نوری، صدر اعظم معروف، بنا شده و دارای تزیینات آینه کاری می‌باشد. ارتفاع تقریبی ایوان ۱۲/۵ متر و دارای ۱۰ ستون سنگی کنده کاری شده می‌باشد.

در دو طرف ایوان شمالی، دو مناره زیبا به ارتفاع ۲۴ متر با تزیینات کاشی کاری زیبا مزین شده است.

رواق های حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام

حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام به جهت مدفون بودن دو امامزاده (امامزاده حمزه و امامزاده طاهر علیه السلام)

در مجاورت آن، دارای رواق‌ها و راهروهای متعددی است که به صورت زیبا با آینه کاری، گچ‌بری و کاشی کاری مزین گشته است.

رواق شرقی حرم، در زمان صفویه در عهد سلطنت شاه طهماسب صفوی در سال ۹۴۴ هـ.ق ساخته شده است. رواق شمالی بین حرم مطهر و ایوان شمالی قرار دارد و اکنون راه ورودی حرم می‌باشد.

در بخش غربی حرم، رواق بزرگی

راهرو های اتصال حرمین شریفین

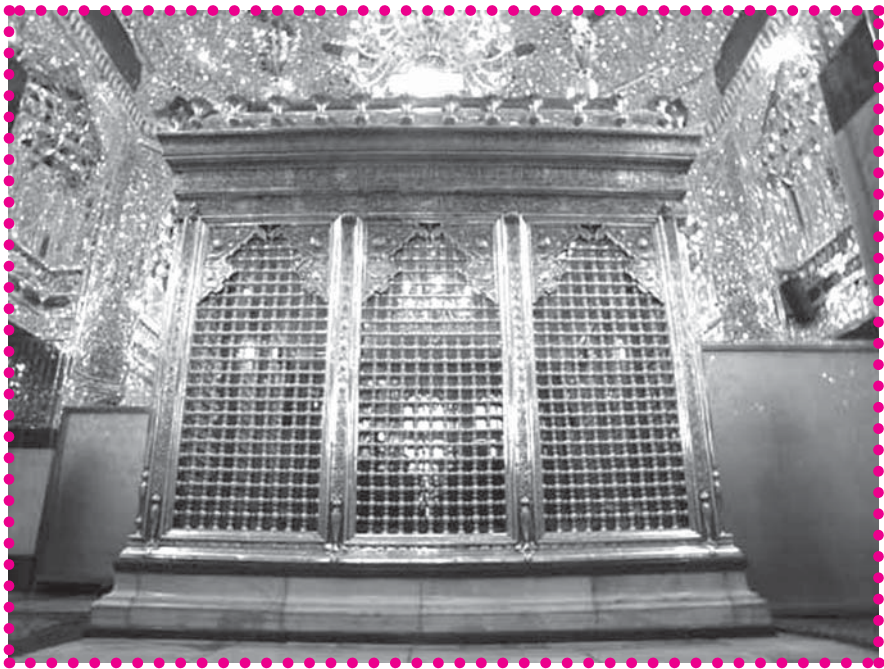
ارتفاع گنبد از سطح بام ۱۴ متر می باشد که در زمان ناصر الدین شاه قاجار در سال ۱۲۷۰ هـ.ق طلاکاری گردیده و از ۱۳۰۰۰ خشت طلا استفاده شده است.

چند بیت از اشعار شمس الشعرا سروش با خط طلائی بسیار زیبا به مضمون زیر در آن نقش بسته است:
تبارک الله در عهد دولت سلطان
فراشته است سروین به گنبد گردان
قویم دولت اسلام ناصرالدین شاه

قرار دارد که راه دسترسی به حرم امامزاده حمزه علیه السلام می باشد و دارای تزیینات آینه کاری می باشد.

گنبد حضرت عبدالعظیم علیه السلام

گنبد حرم بر طبق اسناد و مدارک تاریخی در سال ۵۱۵ هـ.ق ساخته شده است. این گنبد در زمان محمد بن زید داعی بنا شده و در دوره آل بویه و سلجوقیان تعمیراتی در آن صورت گرفته است.

ضریح حضرت عبدالعظیم علیه السلام

ابوالمظفر خورشید خسروان جهان...
هزار و دو صد و هفتاد رفته از هجرت
فزوده گشت از این قبه قیمت و زروکان

ضریح و صندوق حرم حضرت عبدالعظیم علیه السلام

ضریحی که امروزه بر روی قبر آن
حضرت قرار دارد در زمان فتحعلی
شاه ساخته شده و تاریخ نصب آن به
سال ۱۲۲۲ ه.ق می‌باشد. این ضریح
در زمان ناصرالدین شاه قاجار مرمت
شده و یک بار دیگر در سال ۱۳۲۰

خورشیدی به دستور تولیت آستانه
تعویض گردید.

در حاشیه بالای ضریح کتیبه‌ای به
خط ثلث با مضمون سوره الرحمن
و حاشیه آن با اشعار فارسی به خط
نستعلیق تزیین یافته است. نام فتحعلی
شاه در ضلع غربی ضریح و نام
ناصرالدین شاه در وسط ضلع شمالی به
چشم می‌خورد. همچنین نام صنعتگران
در چهار گوشه حاشیه پایینی فوق‌الذکر
بدین قرار ذکر گردیده است: «عمل

صندوق مضع حضرت عبدالعظیم علیه السلام

استاد محمد زرگرباشی تعمیر حاجی محمد مهدی زرگر و ولدان خیر الحاج آقا بزرگ زرگر نبیره استاد ملک محمد رشتی کتبه رضا قلی به سرکاری میرزا رضا قلیخان تفرشی».

صندوق حضرت عبدالعظیم علیه السلام علاوه بر جنبه تیمن آن، یکی از آثار تاریخی بسیار نفیس می باشد. طول این صندوق ۲/۵۸ متر و عرض آن ۱/۵ متر و ارتفاع آن ۱/۲۰ متر می باشد. در اطراف صندوق کتیبه‌هایی از آیات قرآنی، احادیث و همچنین زیارتنامه‌ای شیوا و صلوات کبیر با خط نوشته شده است.

دو کتیبه به خط نسخ مربوط به دوره ایلخانی بر روی صندوق فوق به چشم می خورد. مطابق کتیبه‌های فوق معلوم می شود، خواجه نجم الدین محمد که از وزرای عهد خود به شمار می رفته است، در سال ۷۲۵ ه. ق مصادف با پادشاهی سلطان ابو سعید خان ایلخانی، بانی بقعه و صندوق مرقد حضرت عبدالعظیم علیه السلام شده است.^۶

موقوفات آستان مقدس حضرت عبدالعظیم علیه السلام

آستان مقدس حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام در طول قرون دارای موقوفاتی بوده که افراد خیر و علاقه مند، درآمد آن را اختصاص به صرف انجام امور آستان نمودند که موارد مصرف هر کدام به نوبه خود توسط واقفین در وقفنامه‌ها ذکر گردیده است. انجام عمل خیر وقف، پس از وفات محدث علیم، حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام شروع گردیده است و اولین آن باغی است، که عبدالجبار و برادرش بعد از دفن آن حضرت وقف نمودند.

به طور اجمال موقوفات آستان به دو دسته تقسیم می گردد:

الف) موقوفاتی که از ابتدای دفن حضرت تا زمان شاه طهماسب صفوی وقف گردیده است.

ب) اقلامی که در زمان شاه طهماسب صفوی تا عهد قاجاریه به موقوفات قبلی اضافه شده است.

لازم به ذکر است، از مجموع موقوفات قدیم و جدید فعلاً بیش از

هشت مورد آن در تصرف آستان مقدس نمی باشد که عبارتند از: الیمان، علایین، ده خیر، سینک، هوسنه، خلایزیر، مافتان و خورایین. بقیه آنها یا به غارت رفته و یا در سه دوره تاریخی مورد تجاوز قرار گرفته است.

ابتدا به دستور نادرشاه افشار، موقوفات جهت اداره قشون، جمعی خالصه دولتی گردید. سپس در زمان پهلوی اول در راستای مخالفتی که وی با علما داشته و اکثر آنان متولیان موقوفات بودند، املاک موقوفه را منظم به خالصجات نموده و اغلب آنها را به ثمن به خس به ایادی خود فروخت. آخرین بار نیز پس از اصلاحات ارضی دوران حکومت محمدرضا شاه، موقوفات باقی مانده با اقساط ده ساله به طور رسمی به مستأجرین فروخته شد، که پس از انقلاب اسلامی، به فرمان رهبر کبیر انقلاب اسناد آنها باطل اعلان گردیده و موقوفات به جایگاه اصلی خود بازگشت.

الف) موقوفات آستان مقدس حضرت عبدالعظیم علیه السلام تا قرن دهم

اولین مدرک موجود از موقوفات آستان تا قرن دهم استشهادیه زمان شاه طهماسب است و اسامی مندرج در آن استشهادیه سال ۹۶۱ هـ.ق که به تأیید عده‌ای از علما و بزرگان ری رسیده و شاه طهماسب صفوی آن را تأیید نمود و ۱۶ موقوفه در آن ذکر گردیده است و به قرار زیر است:

۱. مزرعه علایین: در بلوک (منطقه) غار ری، از راه فرعی عراق عجم یکی از مهم‌ترین مزارع و موقوفات حضرتی است که از کهن‌ترین آبادی‌های ری بوده و از نهر چشمه علی آبیاری می‌شده است و تمام شش دانگ آن را سید شرف الدین حسین وقف نموده ولی پس از مدتی، سه دانگ آن را متصرف گردیدند که شخصی معروف به دُر سلطان بنت علی پس از اثبات وقفیت آن، تولیتش را به اولاد سید شرف الدین قبل الذکر داده که وی درآمد دو سوم آن را صرف آستان مزبور، خدام، حفاظ،

مؤذن نموده و یک سوم عواید آن را به عنوان حق التولیه مصرف نماید، بدین معنی که ملک متعلق به موقوفه ولی درآمد یک سوم آن حق التولیه. قرن‌ها بدین منوال بوده تا احفاد تولیت قبلی آن یک دانگ را به نام خویش ثبت داده که از جمع شش دانگ وقفی آستان خارج و اکنون نیز پنج دانگ از مزرعه علایین موقوفه آستان می‌باشد و آن یک دانگ مالکین دیگری دارد در صورتی که در استشهادیه سال ۹۶۱ که به تأیید شاه طهماسب رسیده، تمامی شش دانگ مزرعه علایین موقوفه است و مدرک آن نیز موجود می‌باشد.

۲. مبارک آباد: در اسناد موجود مزرعه خیرآباد یا مبارک آباد این گونه آمده: «مزرعه ای است که بقعه در آن واقع می‌باشد و طغرل نامی آن را وقف بر آستان حضرت عبدالعظیم علیه السلام نمود». پس از وقف، نام آن مزرعه از مبارک آباد به خیرآباد تبدیل گردید. تا آنجا که قرائن نشان می‌دهد، موقعیت این موقوفه از شمال محدود است به

انتهای حسین آباد فعلی، از جنوب به بهشتی و عمادآور، از شرق انتهای ظهیرآباد و علایین و از غرب به ابتدای ولی آباد فعلی. به طور یقین حسین آباد به بهشتی، ظهیرآباد و علایین به ولی آباد متصل نبوده، در میان این چهار جهت، حلقه اتصالی وجود داشته و آن، خیرآبادی است که بقعه در آن واقع است. این مزرعه از ابتدای وقف شامل تاکستان‌ها و باغات میوه و سبزی بوده و خوشبختانه ضمن آن که هنوز باقی مانده آن، به صورت باغ است، دو دلیل دیگر نیز برای اثبات این مدعا وجود دارد:

الف) طوماری که سال ۹۵۰ هـ.ق مسوولین وقت آستان، تقاضاهایی از شاه طهماسب صفوی نمودند که یکی از آنها تعمیر دیوار چهارصد جریب از باغات آستان (باغات خیرآباد) با اعتبار مشخصی که وی موافقت ننموده است.

ب) دلیل دیگر نقشه یک دوهزارم ری فعلی است و در آن کاملاً مشهود

است که منطقه وسیع اطراف بقعه متشکل از باغاتی است که در خیرآباد واقع بوده و پس از باغات، مزارع غلات شروع می‌شود که آنها همگی در آبادی‌های ظهیرآباد، علایین، حسین آباد، بهشتی، عمادآور و ولی آباد قرار دارند.

۳. مزرعه مافتان: در بلوک (منطقه) غار ری که امروز مافتون نامیده می‌شود، جزو بلوک شرقی است و در مجاورت کهریزک قرار دارد و به علت احداث پالایشگاه و بهشت زهرا در مجاورت آن، به شهر متصل گردیده است. و این نصف شش دانگ را خواجه امیرقباد و نصف دیگر را امیر فولاد قیا وقف نموده‌اند.

۴. مزرعه ایرین: در بلوک (منطقه) غار ری از راه فرعی عراق عجم در ۲۵ کیلومتری جنوب تهران معروف به ایرین چیچکلسو واقع است که از شش دانگ، یک چهارم را سید شرف الدین حسین و سه چهارم دیگر را کیا ابوالقاسم بن کیا جمال الدین تهرانی بر آستانه وقف

نموده‌اند.

۵. مزرعه بی بی مریم: در بلوک (منطقه) غار شرقی که یازده کیلومتر با شهرری فاصله دارد واقع می‌باشد، که از کل شش دانگ، یک سوم را امیرقباد وقف آستانه نموده و دو سوم محصول آن به مستحقان و در راه ماندگان برسد. این مزرعه هم اکنون موجود بوده، البته نه جزء موقوفات آستان.

۶. مزرعه سیدعبدالله ایض: که اکنون به کلی در محدوده شهرری واقع شده است و همان بلوک (منطقه) غار ری می‌باشد. از کل شش دانگ، نصف آن را میرغیاث الدین محمود میرکمال وقف نمود که یک سوم آن را متولیان متصرف شوند و باقی به فقرا و مستمندان و صادرین و واردین برسد. و این مزرعه نیز از وسعت زیادی برخوردار است که اغلب املاک مسکونی و مؤسسات فرهنگی پشت امامزاده عبدالله متعلق به همین موقوفه می‌باشد.

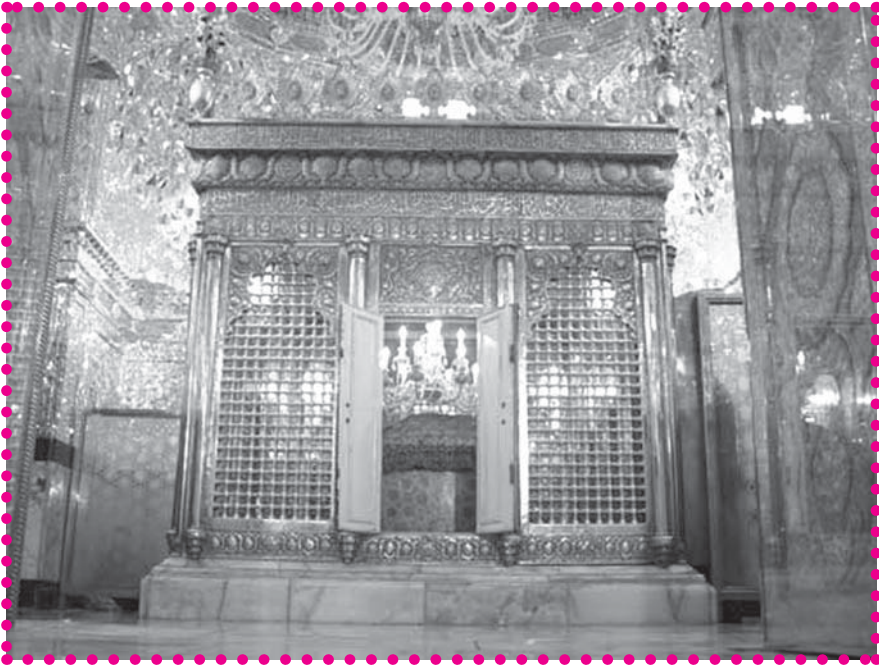
۷. مزرعه عین آباد: بهنام ری، بهنام یا

ضریح امامزاده طاهر علیه السلام

مذکور را پیرعلی به کلی وقف کرده و شرط نموده یک پنجم آن را تولیت تصرف نماید و باقی را بعد از خرج قنات‌ها و مسایل زراعتی، در آستانه به مصرف فقرا و مستمندان برسانند. ۸. مزرعه استرووه: از بلوک (منطقه)

بهنان دهستان معتبری بود در شرق ری که شامل شصت ده که ورامین یکی از آنها به شمار می‌رفت. امروز از این دهستان، تنها دهکده‌ای به نام بهنام سوخته باقی مانده که جزو بلوک خوار است. شش دانگ مزرعه

ضریح امامزاده حمزه عليه السلام

ضروریات آستانه برسد.
 ۹. یک قطعه باغچه: واقع در وسفناز
 غار که جزء بلوک (قطعه) غار غربی
 است که در جنوب غربی تهران،
 بیرون دروازه، سر راه ساوه متصل به
 شهر بود و اکنون به کلی جزو شهر
 تهران شده است. به هر صورت
 مالکیت ارضی آن جزء موقوفات
 آستان می باشد که در تصرف دیگران
 است. کل شش دانگ آن را حسین
 خان روملو وقف نمود که یک سوم

سیورقرج که بین خوار و دماوند قرار
 داشته و از بزرگ ترین دهستان های
 ری که شامل نود ده بوده است
 که قوه، شندر، ایوان کیف از آن
 جمله بوده است. امروز از آن مزارع
 و دهات، تنها نام ایوان کیف باقی
 مانده و استروهه یا آبروهه هم وجود
 ندارد. کل شش دانگ مزرعه مذکور
 را نواب خلیفه شاهقلی مهرداد وقف
 نموده که یک سوم محصول آن به
 تولیت تعلق دارد و باقی به مصرف

آن مخصوص متولیان و باقی مانده را صرف ضروریات آستانه نمایند.

۱۰. مزرعه آبه: مشهور به ده خیر که جزء بلوک (منطقه) غار شرقی شهر ری و در اراضی ری باستان قرار دارد که تپه میل از آثار ساسانیان در جنوب آن قرار دارد و الان به شهر ری متصل و از معتبرترین موقوفات آستانه است. از شش دانگ مزرعه مذکور، دو دانگ سید شرف الدین حسین وقف نموده و دوسوم محصول آن را صرف ضروریات آستان و بعد از آن به خرج زائرین برسانند و اکنون نیز این موقوفه در تصرف آستان می باشد.

۱۱. مزرعه بند کردان شهریار: که در مجاورت شهر کرج و در سمت غرب آن قرار دارد و به مرور زمان از تصرف وقف خارج شده و بعد از انقلاب اسلامی به آسایشگاه معلولین کهریزک بخشیده شد و قسمتی از اراضی آن را صاحبان به منظور ایجاد یک شهرک صنعتی خریداری کردند. از شش دانگ آن دو دانگ آن را

فولاد قیا وقف نموده است.

۱۲. مزرعه شرقی معروف به مزرعه شاهی (چشمه شاهی): از دهات غار غربی است و در شمال ده اندرمان قرار داشت که اکنون اراضی آن به تأسیسات حرم مطهر امام خمینی (رحمت الله علیه) اختصاص یافته است. و کل شش دانگ آن را سید شرف الدین حسین وقف نموده است.

۱۳. مزرعه هوسنه بهنام ری: که از دهستان بهنام باقی مانده و هنوز در تصرف آستانه است. از شش دانگ آن سه دانگش را سید شرف الدین حسین وقف نموده است.

۱۴. مزرعه جلال آباد: واقع در غار ری که محلش معلوم نمی باشد. که از تمام شش دانگ، یک سوم آن را غازی خان تکلو وقف نموده است و باقی آن که چهار دانگ است واقفش مشخص نیست.

۱۵. مزرعه دز: واقع در بلوک (منطقه) غار، در کتابها از دز نام برده نشده، ولی در جنوب ری، آبادی

وسیعی به نام دزآه وجود داشته که اولین منزل بعد از ری به سوی قم بوده و چون این منطقه جزء بلوک (منطقه) غار غربی بوده، بعید نیست که این موضع همان مزرعه دز بوده باشد، که از شش دانگ، دو دانگ آن را سید شرف الدین حسین وقف نموده است.

۱۶. مزرعه سینک: سینک یک مزرعه کوچک در شهریار است که هنوز در تصرف آستانه است.

ب) نام و مشخصات موقوفاتی که بعد از ۹۶۱ هـ. ق وقف آستان مقدس شده، عبارتند از:

۱. مزرعه طاحونه دولاب؛ که شاه سلطان حسین صفوی در سفری که از تهران می گذشت، آن را خریده و وقف امامزاده حمزه علیه السلام نموده است (در جنوب غربی تهران).

۲. قریه ویمکرد؛ در غار ری.

۳. مزرعه محمود آباد شهریار؛ شش دانگ آن وقف شده است.

۴. مزرعه واریز آغاج؛ در بلوک غار

ری که شش دانگ می باشد.

۵. مزارع اسلکه؛ در غار ری، شش دانگ می باشد.

۶. زرگنده؛ در غار ری، شش دانگ می باشد.

۷. چهار هرز (چاله هرز)؛ در غار ری که شش دانگ می باشد.

۸. بالغ آباد؛ در غار ری که شش دانگ می باشد.

۹. نعمت آباد؛ که در جنوب غربی تهران سر راه ساوه (منطقه ۱۹) می باشد.

۱۰. مزرعه خوراذیل (خلایزیر بعدی)؛ با سرزمین های اطراف و قنات ها و نهرها و باغات و غیره که در بلوک (منطقه) غار در جنوب غربی تهران بعد از نعمت آباد سر راه ساوه می باشد که از شش دانگ، (سه و یک چهارم) دانگ مشاعی آن را خانم زینب بیگم، دختر شاه طهماسب صفوی وقف نموده است.

۱۱. روستای مرده آباد شهریار؛ که همان مرد آباد است. شش دانگ آن را شاه عباس اوّل در مقابل نذری

که برای بهبود خود از بیماری در تهران نموده بود وقف، و درآمد آن را صرف اطعام و روشنایی آستانه نمود.

۱۲. کاروانسرای معروف به شاه عباس؛ که در ضلع غربی خیابان اصلی شهر، بین دروازه قاجاری و بازار واقع شده بود که واقف بنای آن شاه عباس اول بوده و امروزه به عنوان انبار کسبه بازار استفاده می‌گردد.

۱۳. یک بنگاه از ۲۴ بنگاه آب قنات مقصودآباد؛ که امیرسلیمان خان وقف نموده است.

۱۴. شش دانگ قنات مهدی آباد؛ که میرزا شفیع صدر اعظم فتحعلی شاه وقف نموده است.

۱۵. کلیه بازار قدیم؛ که بنا به مندرجات سند مالکیت موجود، عرصه آن متعلق به آستان و اعیانی آنها دارای مالک بوده است.

علل از دست رفتن موقوفات

همان طور که ذکر گردید، اکنون بیش از هشت رقبه در تصرف آستان

نیست. علت از دست رفتن این موقوفات که بین سال‌های ۱۱۴۰ و ۱۲۶۰ هجری قمری (طی ۱۲۰ سال) یعنی آغاز سلطنت نادرشاه تا اواسط پادشاهی قاجاریه به وقوع پیوسته، اجمالاً به شرح ذیل است:

هرج و مرج پس از قتل نادرشاه و تاخت و تاز مدعیان مختلف تاج و تخت مانند ابراهیم خان افشار، آزاد خان افغان، علیمراد خان بختیاری، کریم خان زند و آقا محمد خان قاجار، در نواحی ری که همه موقوفات آستان در آن قرار داشت و حکومت ثابتی هم که متولیان را در وصول عواید موقوفه از متجاوزان و مستأجران و مباشران محلی حمایت کند، وجود نداشت.

برخی از موقوفات (قریه زرگنده) توسط پادشاهان نالایق و دست‌نشانده بیگانه قاجار به بیگانگان بخشیده شده است. برخی دیگر که از زمان نادر شاه به نام خالصه در دفاتر دیوانی ثبت شده بود، در زمان پهلوی اول همراه با دیگر دهات خالصه به مزایده فروخته شدند.^۷

پی‌نوشت‌ها:

۱. کارشناس ارشد و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی.
۲. امامزادگان ری، ص ۶۰.
۳. ری باستان، ص ۶۷.
۴. معرفی جاذبه های گردشگری، تاریخی، طبیعی و صنایع دستی استان تهران، ص ۱۰۸.
۵. امامزادگان ری، ص ۷۰.
۶. همان، صص ۳۰۵ - ۳۱۹.
۷. مجموعه مقالات کنگره حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام، ج ۲، صص ۲۹۳ - ۳۰۶.

منابع:

۱. مجموعه مقالات کنگره حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام، جمعی از فضلا و نویسندگان. ج ۲، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۲.
۲. امامزادگان ری، محمد مهدی فقیه محمدی جلالی، ج اول، قم: موسسه فرهنگی انتشارات گرگان، ۱۳۷۹.
۳. معرفی جاذبه های گردشگری، تاریخی، طبیعی و صنایع دستی استان تهران، تهیه و نشر: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان تهران، تهران: ۱۳۹۱.
۴. ری باستان، حسن کریمان، تهران: انجمن آثار ملی، ۱۳۴۵.
۵. تاریخ هنر معماری ایران در دوره اسلامی، محمد یوسف کیانی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۹.